Magdalena Micińska-Bojarek

Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa, Bydgoszcz

m.micinska@kpsw.edu.pl

Umowy międzynarodowe Federacji Rosyjskiej w dziedzinie ochrony środowiska. Przegląd

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2016.022>

Umowy międzynarodowe są istotnym elementem stabilizującym międzynarodowy porządek prawny oraz stosunki Rosji z innymi krajami¹. Z racji zajmowanego obszaru, potencjału naturalnego oraz dużej aktywności na arenie międzynarodowej Rosja jest stroną około 70 umów i porozumień multi- i bilateralnych w dziedzinie ochrony środowiska².

W kwietniu 1986 r. ZSRR ratyfikował³ konwencję wiedeńską o prawie traktatów z dnia 22 maja 1969 r.⁴ Po przemianach ustrojowych Federacja Rosyjska (FR) jako sukcesorka ZSRR określiła status umów międzynarodowych w Konstytucji z 12 grudnia 1993 r. (KFR)⁵, w ustawie z dnia 15 lipca 1995 r. o umowach międzyna-

¹ *Rosyjskie prawo konstytucyjne. Ustrojowe akty prawne*, t. 3, red. W. Staśkiewicz, Warszawa 2005, s. 110.

² М.М. Бринчук, *Экологическое право*, КонсультантПлюс 2009 s. 11.

³ Vienna Convention on the Law of Treaties, status <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.).

⁴ Dz.U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439.

⁵ *Konstytucja Federacji Rosyjskiej z 1993 przyjęta w ogólnonarodowym referendum w dniu 12 grudnia 1993*, przeł. A. Kubik, wstęp A. Bosiacki, Warszawa 2000.

wych Federacji Rosyjskiej⁶ oraz w ustawie o Sądzie Konstytucyjnym Federacji Rosyjskiej⁷.

Artykuł 15 ust. 4 KFR stanowi, że: „Ogólnie uznane zasady i normy prawa międzynarodowego oraz umowy międzynarodowe zawarte przez Federację Rosyjską stanowią część składową jej systemu prawnego. Jeśli zawarta przez Federację Rosyjską umowa międzynarodowa stanowi inaczej niż przewiduje prawo, wówczas zastosowanie mają zasady umowy międzynarodowej”. Z brzmienia tego artykułu wynika, że po pierwsze, umowy międzynarodowe stają się źródłem prawa FR w znaczeniu formalno-prawnym i wchodzi w wraz z ogólnie uznanymi zasadami i normami prawa międzynarodowego w skład rosyjskiego systemu prawnego, po drugie, w razie kolizji normy umowy międzynarodowej mają pierwszeństwo nad ustawodawstwem federalnym⁸. Celem niniejszego artykułu jest przegląd i krótka charakterystyka ważniejszych ratyfikowanych przez Rosję konwencji i umów międzynarodowych z zakresu szeroko pojętej ochrony środowiska.

1. Ochrona przyrody w strefach polarnych

Początki międzynarodowej współpracy Rosji w dziedzinie ochrony środowiska wiążą się z obszarami polarnymi i dotyczą polowań na foki arktyczne. Pierwszą umową, do której przystąpiła Rosja, a jednocześnie jedną z pierwszych w świecie umów mających za cel ochronę gatunkową, był traktat z dnia 7 lipca 1911 r. – o zachowaniu i ochronie fok morskich⁹, podpisany w Waszyngtonie przez USA, Wielką Brytanię, Rosję i Japonię. Traktat ten wprowadził zakaz polowań na uchawkowate, na otwartych wodach Oceanu Spokojnego,

⁶ Федеральный закон от 15.07.1995 N 101-ФЗ (ред. от 12.03.2014) „О международных договорах Российской Федерации”.

⁷ Федеральный конституционный закон от 21.07.1994 N 1-ФКЗ (ред. от 14.12.2015) „О Конституционном Суде Российской Федерации”.

⁸ A. Bosiacki, H. Izdebski, *Konstytucjonalizm rosyjski. Historia i współczesność*, Kraków 2013, s. 301.

⁹ http://pribilof.noaa.gov/documents/THE_FUR_SEAL_TREATY_OF_1911.pdf (dostęp: 01.04.2016 r.)

na północ od 80 równoleżnika szerokości geograficznej północnej, włączając w to morza: Beringa, Kamczackie, Ochockie i Japońskie, oraz zabronił polowań na ciężarne samice fok w pozostałych strefach połowowych. Statki naruszające te zakazy podlegały aresztowi. Przez granicę można było przewozić tylko oficjalnie ostemplowane skóry. Oprócz tego umowa wprowadziła system limitów połowowych przewidujący możliwość ich odsprzedaży. I tak carska Rosja odstępowała około 15% swojego rocznego limitu Kanadzie (będącej wówczas dominium brytyjskim) i Japonii – w zamian za 10% udziału w zyskach ich rocznych połowów. Traktat zobowiązywał państwa strony do uchwalenia krajowych ustaw dotyczących ochrony fok – w Rosji taka ustawa została przyjęta w 18 marca 1914 r.¹⁰ Umowa funkcjonowała do 1940 r., w którym Japonia zdecydowała się ją wypowiedzieć.

Kolejną w tym przedmiocie była Tymczasowa konwencja o ochronie fok w północnej części Pacyfiku, sporządzona w Waszyngtonie dnia 9 lutego 1957 r.¹¹ Jej sygnatariuszami były Stany Zjednoczone, Kanada, Japonia i Związek Radziecki. Przewidywała ona utworzenie międzypaństwowej komisji dla realizacji programów badawczych i ochronnych oraz zobowiązała państwa strony do przekazywania informacji m.in. o stanie i liczebności gatunku. Ponadto ona określała limity połowowe oraz zobowiązywała strony do wprowadzenia zakazu polowań na foki na Pacyfiku od 30 równoleżnika na północ włączając w to morza: Beringa, Ochockie i Japońskie. Statki naruszające zasady konwencji podlegały aresztowi. W tym samym roku Związek Radziecki podpisał z Norwegią dwustronną umowę o ochronie, zachowaniu i regulacji polowań na foki¹².

¹⁰ Закон от 18 марта 1914 – об установлении ограничительных мер по промыслу морских бобров и морских котиков, Енисейские губернские ведомости, 10 мая 1914 г.

¹¹ Указ Президиума ВС СССР от 27 сентября 1957 г. – О ратификации Временной конвенции о сохранении котиков северной части Тихого океана, <http://docs.pravo.ru/document/view/19593437/18261130/> (dostęp: 01.04.2016 r.).

¹² G. Ginsburgs, R.M. Slusser, *A calendar of Soviet treaties 1958–1973*, Stockholm 1981, s. 40, https://books.google.pl/books/about/A_Calendar_of_Soviet_Treaties.html?id=3X4nnE7eKjEC&redir_esc=y

Odnosnie do ochrony obszarów polarnych w dniu 23 czerwca 1961 r. wszedł w życie w ZSRR¹³ traktat antarktyczny podpisany w Waszyngtonie 1 grudnia 1959 r.¹⁴ Jego sygnatariuszami było 12 państw, które w tym okresie prowadziły badania geograficzne na Antarktydzie. Główny jego dążenie to zapewnienie wykorzystania Antarktydy jedynie do celów pokojowych, tak by nigdy nie stała się ona przedmiotem międzynarodowych konfliktów. Traktat zabrania jakichkolwiek działań o charakterze militarnym, lecz nie wyklucza przebywania na terytorium antarktycznym pracowników wojskowych. Prowadzone na Antarktydzie badania naukowe mają być efektem współpracy, a ich wyniki – dostępne dla wszystkich. Zabrania się przeprowadzania prób z bronią atomową oraz składowania w tym regionie odpadów promieniotwórczych. Początkowo traktat miał obowiązywać przez 30 lat, tj. do 1991 r., jednak na mocy protokołu madryckiego jego obowiązywanie przedłużono o kolejne 50 lat¹⁵.

Oprócz wymienionych aktów w skład systemu traktatu antarktycznego weszły jeszcze dwie ważne umowy uszczegóławiające zasady ochrony zasobów naturalnych tego kontynentu. I tak w 1978 r. ZSRR ratyfikował¹⁶ Konwencję o ochronie fok antarktycznych sporządzoną w Londynie dnia 1 czerwca 1972 r.¹⁷, wprowadzającą zakaz polowań na foki na obszarach morskich położonych na południe od 60 równoleżnika szerokości geograficznej południowej. W strefach połowowych konwencja wprowadziła zakaz polowań na niektóre gatunki fok, okresy ochronne, obszary ochrony rezerwatowej oraz limity połowowe. Natomiast w styczniu 1992 r. Rosja ratyfikowała¹⁸ Konwencję o zachowaniu żywych zasobów morskich Antarktyki

¹³ http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=r (dostęp: 01.04.2016r.).

¹⁴ Dz.U. z 1961 r. Nr 46, poz. 237.

¹⁵ Protokół o ochronie środowiska do Układu w sprawie Antarktyki, sporządzony w Madrycie dnia 4 października 1991 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 6, poz. 52).

¹⁶ <https://www.gov.uk/government/publications/convention-for-the-conservation-of-antarctic-seals-london-161972-31121972> (dostęp: 01.04.2016 r.)

¹⁷ Dz.U. z 1980 r. Nr 28, poz. 119.

¹⁸ <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002800dc364> (dostęp: 01.04.2016 r.)

sporządzoną w Canberrze dnia 20 maja 1980 r.¹⁹, mającą na celu ochronę i racjonalnie korzystanie z populacji ryb, mięczaków, skorupiaków oraz wszystkich innych gatunków żywych organizmów, włącznie z ptakami występującymi na tym obszarze.

W kontekście ochrony zasobów przyrody stref okołobiegunowych warto również zwrócić uwagę na zawartą dnia 15 listopada 1973 r. w Oslo umowę w sprawie ochrony niedźwiedzi polarnych²⁰. Umowa, do której przystąpiła Rosja, Kanada, Dania, Grenlandia, Norwegia i USA, była jednym z pierwszych międzynarodowych instrumentów ustanowionych w celu ochrony tego gatunku. Spuścizną owego porozumienia jest współpraca naukowców w obliczu nowych zagrożeń dla niedźwiedzi, szczególnie w kontekście zachodzących zmian klimatycznych, zanieczyszczenia środowiska, działalności przemysłowej oraz kłusownictwa²¹.

2. Ochrona mórz

W ujęciu przedmiotowym najobszerniejszą grupę umów środowiskowych FR stanowią umowy dotyczące ochrony żywych zasobów mórz oraz ochrony mórz przed zanieczyszczeniami. Jedną z najstarszych jest Konwencja o uregulowaniu połowów wielorybów (ICRW) podpisana w Waszyngtonie dnia 2 grudnia 1946 r.²² W ZSRR konwencja ta weszła w życie z dniem 10 listopada 1948 r.²³ W preambule podano przyczyny leżące u podstaw jej zawarcia: konieczność zabezpieczenia cennego zasobu przyrodniczego, jakim jest populacja wielorybów dla przyszłych pokoleń, konieczność ochrony wszystkich rodzajów wielorybów przed nadmiernymi odłowami, potrzeba limitowania odłowów tak, aby liczebność wielorybów mogła wzrastać w sposób naturalny. Konwencja ustanowiła zasady międzynarodowej regulacji

¹⁹ Dz.U z 1984 r. Nr 61, poz. 314.

²⁰ <http://sedac.ciesin.org/entri/texts/polar.bears.1973.html> (dostęp: 01.04.2016 r.)

²¹ <http://www.arktyka.org/artykuly/tematy-ogolne/sytuacja-niedzwiedzia-polarnego-II.php> (dostęp: 01.04.2016 r.)

²² Dz.U. z 2009 r. Nr 143, poz. 1165.

²³ <https://iwc.int/members.htm> (dostęp: 01.04.2016 r.)

i kontroli wielorybnictwa i zahamowała destrukcyjne wielorybnictwo komercyjne. Jej organem wykonawczym jest Międzynarodowa Komisja Wielorybnicza (IWC).

W kontekście ochrony mórz przed zanieczyszczeniami pierwszym aktem ratyfikowanym była Konwencja o zapobieganiu zanieczyszczania morza olejami sporządzona w Londynie dnia 12 maja 1954 r. (OILPOL)²⁴, uchwalona ze względu na wzrastające wymagania związane z koniecznością zapobiegania katastrofom ekologicznym z udziałem zbiornikowców przewożących ropę naftową, ratyfikowana przez ZSRR w 1969 r.²⁵ Kolejny akt z tej grupy to Konwencja o zapobieganiu zanieczyszczeniu mórz przez zatapianie odpadów i innych substancji sporządzona w Londynie, Meksyku, Moskwie i Waszyngtonie dnia 29 grudnia 1972 r.²⁶, która weszła w życie w Związku Radzieckim w marcu 1976 r.²⁷ Konwencja ta zobowiązuje strony do podejmowania działań mających na celu zwalczanie i zapobieganie zanieczyszczeniu morskiego, które mogłoby „wyrządzić szkodę zasobom żywym, florze i faunie morskiej, pogarszać warunki rekreacyjne lub też utrudniać wszystkie inne prawnie dopuszczalne sposoby użytkowania morza”. W tym samym roku Związek Radziecki ratyfikował²⁸ konwencję helsińską o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego z dnia 22 marca 1974 r., sygnatariuszami której były wszystkie państwa basenu – w tym Polska²⁹. Od 1974 r. organem wykonawczym konwencji jest Komisja Helsińska (HELCOM). Dnia 9 kwietnia 1992 r. umowa ta została zastąpiona drugą konwencją helsińską, która weszła w życie w Federacji Rosyjskiej dnia 17 stycznia 2000 r.³⁰

²⁴ Dz.U. z 1979 r. Nr 6, poz. 42.

²⁵ Dz.U. z 1961 r. Nr 28, poz. 135, <http://www.ecolex.org/ecolex/ledge/view/RecordDetails?id=TRE-000135&index=treaties> (dostęp: 01.04.2016 r.).

²⁶ Dz.U. z 1984 r. Nr 11, poz. 46.

²⁷ <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201046/volume-1046-I-15749-English.pdf> (dostęp: 01.04.2016 r.)

²⁸ <http://www.helcom.fi/about-us/contracting-parties/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

²⁹ Dz.U. z 1980 r. Nr 18, poz. 64.

³⁰ Dz.U. z 2000 r. Nr 28, poz. 346, <http://www.helcom.fi/about-us/contracting-parties/> (dostęp: 01.04.2016 r.).

Następna umowa ratyfikowana przez ZSRR to Konwencja o zapobieganiu zanieczyszczaniu morza przez statki sporządzona w Londynie dnia 2 listopada 1973 r. (MARPOL)³¹. Reguluje ona zasady przewozu morzem ładunków zawierających substancje niebezpieczne. Do najistotniejszych jej wymagań należy obowiązek wyposażenia portów w urządzenia umożliwiające odbiór odpadów olejowych ze statków, dostosowanie konstrukcji statków do wymagań norm technicznych (zbiornikowce, gazowce), ograniczenia zrzutu substancji szkodliwych do mórz. Związek Radziecki ratyfikował konwencję w 1984 r.³²

Aby złagodzić trwającą od lat 50. presję wyścigu zbrojeń na środowisko morskie, w maju 1972 r. Związek Radziecki ratyfikował³³ układ o zakazie umieszczania broni jądrowej i innych rodzajów broni masowej zagłady na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu, sporządzony w Moskwie, Waszyngtonie i Londynie dnia 11 lutego 1971 r.³⁴ Strony tego układu zobowiązały się do nieinstalowania i nieumieszczania na dnie mórz i oceanów oraz w jego podłożu, broni jądrowej lub innych rodzajów broni masowej zagłady, jak również konstrukcji, wyrzutni oraz wszelkich innych urządzeń, specjalnie przeznaczonych do przechowywania, wypróbowywania lub używania takiej broni.

Po przemianach ustrojowych w 1993 r. Federacja Rosyjska ratyfikowała Konwencję o ochronie Morza Czarnego przed zanieczyszczeniami³⁵ podpisaną dnia 21 kwietnia 1992 r. w Bukareszcie przez sześć państw basenu, tj. Bułgarię, Gruzję, Rosję, Rumunię, Turcję i Ukrainę. Strony konwencji zobowiązały się podjąć środki mające na celu zapobieganie zanieczyszczeniom środowiska morskiego ze statków wodnych i powietrznych, z lądu oraz wynikających z prac przeprowadzanych na szelfie kontynentalnym, w tym poszukiwania i wydobywania zasobów naturalnych szelfu. Wprowadzono ogra-

³¹ Dz.U. z 1987 r. Nr 17, poz. 101.

³² <https://imo.amsa.gov.au/public/parties/marpol78.html> (dostęp: 01.04.2016 r.)

³³ http://disarmament.un.org/treaties/t/sea_bed (dostęp: 01.04.2016 r.)

³⁴ Dz.U. z 1972 r. Nr 44, poz. 275.

³⁵ Постановление ВС РФ от 12.08.1993 N 5614-1 „О ратификации Конвенции о защите Черного моря от загрязнения”.

niczenia dla rybołówstwa, przewidziano szeroką współpracę i wymianę naukową oraz stworzenie wspólnego systemu monitoringu środowiska³⁶. Organem konwencji wykonawczym jest Czarnomorska Komisja³⁷. Postanowienia konwencji doprecyzowano w czterech protokołach uzupełniających uchwalonych w latach 1992–2009, tj. o ochronie środowiska morskiego Morza Czarnego przez zanieczyszczeniami ze źródeł lądowych, o współpracy w walce z zanieczyszczeniami środowiska morskiego ropą i innymi szkodliwymi substancjami podczas sytuacji awaryjnych, o ochronie środowiska morskiego Morza Czarnego przez zanieczyszczeniami pochodzącymi ze zrzutów, o zachowaniu różnorodności biologicznej i krajobrazów Morza Czarnego, zawierający wykaz gatunków ważnych dla Morza Czarnego³⁸.

W 1997 r. Federacja Rosyjska ratyfikowała³⁹ Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzoną w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r. (UNCLOS)⁴⁰, dokonującą klasyfikacji obszarów morskich oraz wprowadzającą postanowienia dotyczące ochrony środowiska morskiego i badań naukowych. Konwencja ta nałożyła na państwa obowiązek uwzględniania dobra środowiska morskiego w decyzjach administracyjnych i określiła normy dopuszczalnego zanieczyszczania mórz.

Wiek XXI przyniósł zainteresowanie Rosji ochroną Morza Kaspijskiego. W dniu 4 listopada 2003 r. w Teheranie kraje basenu (Azerbejdżan, Kazachstan, Turkmenistan, Rosja i Iran) zawarły Ramową konwencję o ochronie środowiska morskiego Morza Kaspijskiego⁴¹, uchwaloną w odpowiedzi na rosnące zanieczyszczenie akwenu spowodowane m.in. montażem urządzeń do przesyłu surowców. Konwencja przewiduje szereg instrumentów mających na celu zapo-

³⁶ http://www.blacksea-commission.org/_convention.asp (dostęp: 01.04.2016 r.)

³⁷ <http://www.blacksea-commission.org/main.asp> (dostęp: 01.04.2016 r.)

³⁸ http://www.blacksea-commission.org/_convention-protocols.asp (dostęp: 01.04.2016 r.)

³⁹ http://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁴⁰ Dz.U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543.

⁴¹ <http://www.tehranconvention.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

bieganie, obniżenie i kontrolę zanieczyszczenia Morza Kaspijskiego ze źródeł lądowych, jak również związanych z działalnością na dnie morza, i zrzutów odpadów ze statków morskich i powietrznych, a także związanych z budową tam. Ponadto konwencja przewiduje podjęcie środków przeciwko rozprzestrzenianiu się gatunków inwazyjnych w środowisku morskim, a także współpracę w zakresie zapobiegania i likwidacji skutków nadzwyczajnych sytuacji i klęsk żywiołowych, wprowadzając obowiązek informacji. Oprócz tego zobowiązuje do działań mających na celu przywrócenie racjonalnego użytkowania zasobów biologicznych morza, tak by restytuować ginące populacje. Umowa weszła w życie w FR dnia 12 sierpnia 2006 r.⁴² Dopełniają ją trzy protokoły uchwalone w latach 2011–2014: aktauski (Kazachstan) o gotowości reagowania i współpracy w przypadku incydentów powodujących zanieczyszczenie ropą, moskiewski dotyczący ochrony środowiska Morza Kaspijskiego przez zanieczyszczeniami z lądu wynikającymi z działalności gospodarczej i aszchabadzki (Turkmenistan) o zachowaniu różnorodności biologicznej⁴³. W celu realizacji zamierzeń strony zobowiązują się do prowadzenia monitoringu środowiska i przeprowadzania oceny oddziaływania na środowisko planowanych przedsięwzięć.

3. Ochrona przyrody i różnorodności biologicznej

Z racji imponującego potencjału żywej fauny i flory Rosji istotną grupą umów stanowią te, które dotyczą ochrony przyrody i różnorodności biologicznej. I tak w 1976 r. Związek Radziecki ratyfikował⁴⁴ Konwencję o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego

⁴² <http://www.tehranconvention.org/spip.php?article2> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁴³ <http://www.tehranconvention.org/spip.php?article59> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁴⁴ <http://russia.wetlands.org/Home/OverviewofallwetlandswithRamsarstatus/tabid/610/language/ru-RU/Default.aspx> (dostęp: 01.04.2016 r.)

sporządzoną w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r.⁴⁵ W ZSRR utworzono tylko trzy obszary wodno-błotne, jednak po przemianach ustrojowych zorganizowano 32 obszary. Ich ogólny areał wynosi 10,3 mln ha. W ich skład wchodzi m.in.: delta rzeki Selenga w pobliżu Bajkału, wybrzeże wschodniej części Zatoki Fińskiej, obiekty położone na Kamczacie, na Zachodniej Syberii i Arktyce.

W tym samym roku Związek Radziecki przystąpił⁴⁶ do Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzonej w Waszyngtonie w dniu 3 marca 1973 r. (CITES), której celem jest ochrona dziko występujących populacji zwierząt i roślin gatunków zagrożonych wyginięciem poprzez kontrolę i ograniczanie międzynarodowego handlu tymi zwierzętami i roślinami, rozpoznawalnymi ich częściami i produktami pochodnymi. Najbardziej zagrożonymi gatunkami w Rosji są: niedźwiedź polarny, tygrys amurski, leopard kaukaski, irbis (śnieżna pantera)⁴⁷. W 1988 r. ZSRR ratyfikował⁴⁸ Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (UNESCO) uchwaloną w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r.⁴⁹ Na listę światowego dziedzictwa wpisano 16 obiektów kulturowych oraz 10 naturalnych, takich jak m.in. Jezioro Bajkał, Złote Góry Ałtaju, lasy Komi, kompleks wulkanów na Kamczatce.

Aktualnie jednym z najbardziej powszechnych porozumień międzynarodowych w przedmiotowej dziedzinie jest Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona podczas Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro w dniu 5 czerwca 1992 r.⁵⁰ Jej stronami są 193 państwa. Cele konwencji to: ochrona różnorodności biologicznej, zrównoważone użytkowanie jej elementów, uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści wynikających z wykorzystania zasobów genetycznych.

⁴⁵ Dz.U. z 1978 r. Nr 7, poz. 24.

⁴⁶ <https://www.cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁴⁷ M. Micińska-Bojarek, *Problemy ekologiczne w Federacji Rosyjskiej*, „Aura” 2015, nr 12, s. 15.

⁴⁸ <http://www.rus-eu-culture.ru/610/worldheritage/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁴⁹ Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190.

⁵⁰ Dz.U. z 2002 r. Nr 184 poz. 1532.

Rosja ratyfikowała konwencję w 1995 r.⁵¹, jednakże nie podpisała jej protokołów dodatkowych⁵², tj. kartageńskiego o bezpieczeństwie biologicznym⁵³, jak również protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z ich wykorzystania.

Spośród ważnych porozumień międzynarodowych w obszarze ochrony przyrody Rosja nie ratyfikowała konwencji bońskiej – o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt z dnia 23 czerwca 1979 r.⁵⁴, i konwencji berneńskiej – o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk dotyczącej ochrony gatunków zagrożonych i ginących oraz ich siedlisk naturalnych z dnia 19 września w 1979 r.⁵⁵

4. Ochrona powietrza i klimatu

Rosja jest jednym z najbardziej uprzemysłowionych krajów świata. Ze względu na zanieczyszczenia pyłami i gazami przemysłowymi ochrona powietrza stanowi ważny problem podejmowany w umowach międzynarodowych FR⁵⁶. Pierwszą, do której przystąpił ZSRR, była Konwencja w sprawie transgranicznego zanieczyszczania powietrza na dalekie odległości, sporządzona w Genewie dnia 13 listopada 1979 r.⁵⁷ ZSRR ratyfikował ją dnia 22 maja 1980 r.⁵⁸ Cele konwencji to: redukcja emisji głównych zanieczyszczeń powietrza, prowadzenie badań i monitoringu w ramach EMEP („Program monitoringu i oceny przenoszenia zanieczyszczeń powietrza na dalekie odległości w Europie”), prowadzenie badań oraz rozwój technologii. Spośród ośmiu protokołów uzupełniających konwencję

⁵¹ <https://www.cbd.int/information/parties.shtml> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁵² <https://bch.cbd.int/protocol/parties/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁵³ Dz.U. z 2004 r. Nr 216, poz. 2201.

⁵⁴ Dz.U. z 2003 r. Nr 2, poz. 17.

⁵⁵ Dz.U. z 1996 r. Nr 58, poz. 263.

⁵⁶ M. Micińska-Bojarek, op.cit., s. 14.

⁵⁷ Dz.U. z 1985 r. Nr 60, poz. 311.

⁵⁸ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

Rosja podpisała i ratyfikowała⁵⁹: w 1985 r. – protokół dotyczący długofalowego finansowania wspólnego programu monitoringu i oceny przenoszenia zanieczyszczeń powietrza na dalekie odległości w Europie (EMEP), sporządzony w Genewie dnia 28 września 1984 r.; w 1986 r. – protokół w sprawie redukcji emisji siarki lub jej transgranicznych przepływów helsiński sporządzony w Helsinkach 8 lipca 1985 r.; w 1989 r. – protokół dotyczący kontroli emisji tlenków azotu lub ich przepływu o charakterze transgranicznym, sporządzony w Sofii dnia 31 października 1988 r., a także tzw. drugi protokół siarkowy w sprawie dalszej redukcji emisji siarki uchwalony w Oslo 14 czerwca 1994 r.

Kolejną była Konwencja o ochronie warstwy ozonowej sporządzona we Wiedniu 22 marca 1985 r.⁶⁰, zobowiązująca do prowadzenia pomiarów poziomu ozonu atmosferze, ograniczenia emisji gazów powodujących zubażanie warstwy ozonowej oraz prowadzenia badań nad skutkami zaniku warstwy ozonowej. Związek Radziecki ratyfikował ją 18 czerwca 1986 r.⁶¹ Do konwencji wydano Protokół w sprawie substancji zubażających warstwę sporządzony w Montrealu 16 września 1987 r.⁶² ZSRR ratyfikował go w 1988 r.⁶³ zasadniczym jego celem jest redukcja zużycia i produkcji substancji niszczących warstwę ozonową.

W 1994 r. Rosja ratyfikowała⁶⁴ Ramową konwencję w sprawie zmian klimatu sporządzoną w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r.⁶⁵ określającą założenia międzynarodowej współpracy dotyczącej ograniczenia emisji gazów cieplarnianych odpowiedzialnych za zjawisko globalnego ocieplenia. W 2004 r. Federacja zdecydowała się ratyfikować również protokół z Kioto⁶⁶. Podkreślić należy, że pozycja Rosji

⁵⁹ http://www.unece.org/env/lrtap/status/lrtap_s.html (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁶⁰ Dz.U z 1992 r. Nr 98, poz. 488.

⁶¹ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁶² Dz.U. z 1992 r. Nr 98, poz.490.

⁶³ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁶⁴ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁶⁵ Dz.U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238.

⁶⁶ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

umożliwiła wejście w życie tego aktu⁶⁷, gdyż bez niej udział państw, które ratyfikowały ten dokument, wynosił tylko 32% światowej emisji dwutlenku węgla przy niezbędnych do jego wejścia w życie 55%. Problemy zmian klimatu nie należą jednak do priorytetów polityki Kremla⁶⁸. Wynika to przede wszystkim z uwarunkowań klimatycznych kraju – niskich temperatur, które dotkliwie odczuwa zarówno gospodarka, jak i społeczeństwo.

5. Ochrona przed odpadami niebezpiecznymi i awariami przemysłowymi

Lata 80. XX w. przyniosły wiele tragicznych katastrof ekologicznych wywołanych awariami przemysłowymi. Społeczność międzynarodowa wzmogła więc wysiłki, by zapobiec podobnym wydarzeniom poprzez przyjęcie stosownych umów i porozumień. Pierwszą międzynarodową umową w tym zakresie była Konwencja o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, sporządzona w Bazylei dnia 22 marca 1989 r.⁶⁹, mająca na celu ochronę zdrowia ludzkiego i środowiska przed szkodliwymi skutkami wynikającymi z wytwarzania, zarządzania, transgranicznego przemieszczania i unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych. Uregulowała ona kwestie transgranicznego przemieszczania się odpadów niebezpiecznych i innych odpadów, stosując wobec nich procedurę „zgody po uprzednim poinformowaniu”. Wprowadziła również kontrolę obejmującą etapy tworzenia, składowania, transportu, przetwarzania, ponownego wykorzystania, recyklingu, odzysku i ostatecznego unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych. Federacja Rosyjska ratyfikowała konwencję w 1995 r.⁷⁰

Drugi ważny akt to Konwencja w sprawie transgranicznych skutków awarii przemysłowych, sporządzona w Helsinkach dnia

⁶⁷ Dz.U. z 2005 r. Nr 203, poz. 1684.

⁶⁸ М. Делягин, *Россия после Путина. Неизбежна ли в России „оранжево-зеленая” революция?*, Москва 2005 s. 319.

⁶⁹ Dz.U. z 1995 r. Nr 19, poz. 88.

⁷⁰ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

17 marca 1992 r.⁷¹, regulująca kwestie poważnych awarii na lądzie, z wyłączeniem awarii jądrowych oraz awarii na terenie obiektów wojskowych. Obejmuje ona zagadnienia zapobiegania katastrofom przemysłowym, zapewnienia gotowości na wypadek awarii o skutkach transgranicznych, likwidacji skutków wspomnianych zdarzeń, informowania o występowaniu poważnych awarii o skutkach transgranicznych, udzielania pomocy wzajemnej w przypadku wystąpienia poważnych awarii o skutkach transgranicznych. Federacja Rosyjska ratyfikowała ją w 1994 r.⁷²

Celem konwencji rotterdamskiej z dnia 10 września 1998 r. w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi i pestycydami⁷³ jest promowanie wspólnej odpowiedzialności w handlu niebezpiecznymi chemikaliami po to, aby chronić zdrowie i środowisko przed potencjalnym zagrożeniem, jak również przyczyniać się do ich przyjaznego wykorzystania dla środowiska naturalnego. Zgodnie z podstawową zasadą konwencji wywóz zakazanych lub podlegających surowym ograniczeniom chemikaliów wymienionych w Załączniku III może nastąpić wyłącznie za zgodą po uprzednim poinformowaniu (PIC) strony dokonującej przywozu. Federacja Rosyjska ratyfikowała konwencję w 2011 r.⁷⁴, w tym samym roku podpisała⁷⁵ też Konwencję w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych, sporządzoną w Sztokholmie dnia 22 maja 2001 r. Ta ostatnia ma na celu ograniczenie produkcji i stosowania substancji z grupy trwałych zanieczyszczeń organicznych (TZO)⁷⁶. Jej przedmiotem jest produkcja i stosowanie, a także import i eksport substancji z grupy trwałych zanieczyszczeń organicznych (np. DDT, polichlorowane bifenyle PCB).

⁷¹ Dz.U. z 2004 r. Nr 129, poz. 1352.

⁷² <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁷³ Dz.U. z 2008 r. Nr 158, poz. 990.

⁷⁴ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁷⁵ <http://chm.pops.int/Countries/StatusofRatifications/tabid/252/Default.aspx#a-note-1> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁷⁶ Dz.U. z 2009 r. Nr 14, poz. 76.

6. Odpowiedzialność za szkodę w środowisku

Do ratyfikowanych przez Rosję konwencji odnoszących się do odpowiedzialności za szkodę w środowisku należy Konwencja o odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową, sporządzona w Wiedniu dnia 21 maja 1963 r.⁷⁷, mająca na celu ustanowienie niektórych minimalnych norm dla zapewnienia ochrony finansowej w przypadku szkody powstającej w związku z pokojowym wykorzystywaniem energii atomowej. W FR weszła ona w życie stosunkowo późno, bo w sierpniu 2005 r.⁷⁸

Celem Konwencji o odpowiedzialności cywilnej za szkody spowodowane zanieczyszczeniem olejami z sporządzonej w Brukseli dnia 29 listopada 1969 r. zmienionej protokołem londyńskim z dnia 27 listopada 1992 r.⁷⁹ jest natomiast zapewnienie należytego odszkodowania osobom, które poniosły szkodę spowodowaną zanieczyszczeniem wynikłym z wycieku lub wypuszczenia oleju ze statków poprzez przyjęcie jednolitych międzynarodowych przepisów i zasad postępowania w celu ustalenia problemów odpowiedzialności i zapewnienia należytego odszkodowania w takich przypadkach. Konwencja weszła w życie z ZSRR we wrześniu 1975 r. Protokołu londyńskiego zmieniającego konwencję FR nie podpisała⁸⁰.

Ostatnia z tej grupy to Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne, sporządzona w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie dnia 29 marca 1972 r.⁸¹ Zgodnie z jej postanowieniami państwo wypuszczające w przestrzeń obiekt kosmiczny jest bezwzględnie zobowiązane do zapłacenia odszkodowania za szkodę, którą wypuszczony przez nie obiekt kosmiczny wyrządził na powierzchni ziemi lub statkowi

⁷⁷ Dz.U. z 1973 r. Nr 27, poz. 154.

⁷⁸ https://www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/liability_status.pdf (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁷⁹ Dz.U. z 2001 r. Nr 136, poz. 1527.

⁸⁰ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁸¹ Dz.U. z 1973 r. Nr 27, poz. 154.

powietrznemu podczas lotu. ZSRR ratyfikował konwencję w październiku 1973 r.⁸²

7. Ochrona środowiska podczas konfliktów zbrojnych i inne konwencje

Rosja jako potęga militarna i atomowa jest również stroną wielu umów dotyczących ochrony środowiska podczas konfliktów zbrojnych. Pierwszą z tej grupy była ratyfikowana w 1978 r.⁸³ Konwencja o zakazie używania technicznych środków oddziaływania na środowisko w celach militarnych lub jakichkolwiek innych celach wrogich, sporządzona w Genewie dnia 18 maja 1977 r.⁸⁴ Zabrania ona tworzenia i posiadania przez państwa broni geo-inżynieryjnej, geofizycznej, zwanej również bronią pogodową, a więc środków technicznych zdolnych wywoływać trzęsienia ziemi, powódzie i susze itp. Warto zauważyć, że w sierpniu 2002 r. Duma Państwowa zwróciła się z apelem do ONZ i społeczności międzynarodowej o ustanowienie międzynarodowej kontroli nad prowadzonymi przez USA programem HAARP⁸⁵.

Z problematyką ochrony środowiska podczas konfliktów zbrojnych wiąże się również Protokół I do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych sporządzony w Genewie 8 czerwca 1977 r.⁸⁶ Zabrania on stosowania metod i środków prowadzenia wojny, których celem jest wywoływanie rozległych, długotrwałych i poważnych szkód w środowisku naturalnym lub po których można oczekiwać, że takie szkody wywołają. Wprowadza on zakaz stosowania metod lub środków walki, które zmierzają albo które mogą zmierzać do wywołania rozległych, długotrwałych i poważnych szkód w śro-

⁸² https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/336893/10_Damage_caused_by_Space_Objects_1972_Status_List.pdf (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁸³ <http://disarmament.un.org/treaties/t/enmod> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁸⁴ Dz.U. z 1978 r. Nr 31, poz. 132.

⁸⁵ <http://www.hyrax.ru/haarp/haarp02.htm> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁸⁶ Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175.

dowisku naturalnym i przez to zagrozić zdrowiu lub przetrwaniu ludności. Zabronione są ataki przeciwko środowisku naturalnemu z tytułu represaliów (działań odwetowych). ZSRR ratyfikował protokół w maju 1991 r.⁸⁷

Oprócz konwencji należących do wymienionych grup przedmiotowych Rosja ratyfikowała również wiele innych, ważnych umów międzynarodowych w dziedzinie ochrony środowiska, jak choćby w 1991 r. Europejską konwencję o ochronie zwierząt podczas transportu międzynarodowego sporządzoną w Paryżu dnia 13 grudnia 1968 r.⁸⁸, w 1993 r. Konwencję o ochronie i użytkowaniu cieków transgranicznych i jezior, międzynarodowych, sporządzoną w Helsinkach dnia 17 marca 1992 r.⁸⁹, a w 2003 r. Konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania pustynnienia w państwach dotkniętych poważnymi suszami i/lub pustynnieniem, zwłaszcza w Afryce, sporządzoną w Paryżu dnia 17 czerwca 1994 r.⁹⁰

Podsumowując dokonane ustalenia, należy podkreślić wczesne zainteresowanie Rosji ochroną środowiska stref polarnych i obszarów morskich. Widoczne jest też ożywienie współpracy zgodne z impulsami rozwojowymi i kierunkami wyznaczanymi przez Konferencję Sztokholmską w 1972 r. (ochrona mórz i powietrza), a następnie Szczyt Ziemi w Rio w 1992 r. (różnorodność biologiczna, ochrona klimatu). Wyrażna jest również wola współdziałania w problematyce poważnych awarii, transgranicznego przemieszczania odpadów i chemikaliów, odpowiedzialności za szkodę w środowisku oraz ochrony środowiska podczas konfliktów zbrojnych.

Oprócz umów typowo regionalnych, tj. odnoszących się do Morza Czarnego, Morza Kaspijskiego czy przyrody Arktyki, zdecydowana większość konwencji ratyfikowanych przez ZSRR i FR są to umowy, które również w Polsce stanowią źródło powszechnie obowiązującego prawa. Analizując zgromadzony materiał, można jednak zauważyć pewne charakterystyczne „białe plamy” w niektórych obszarach te-

⁸⁷ <https://www.icrc.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁸⁸ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=065&CM=8&DF=05/10/2015&CL=ENG> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁸⁹ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

⁹⁰ <https://treaties.un.org/> (dostęp: 01.04.2016 r.)

matycznych. Przede wszystkim zwraca uwagę brak zainteresowania Rosji umowami związanymi z udziałem społeczeństwa w ochronie środowiska i dostępem do informacji oraz z ocenami oddziaływania na środowisko – tj. brak ratyfikacji tzw. konwencji z Espoo – o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym z dnia 25 lutego 1991 r.⁹¹, i tzw. konwencji z Aarhus – o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowisk, z dnia 25 czerwca 1998 r.⁹² Zgodnie z „Planem rozwoju ekologicznego FR” zatwierdzonym Rozporządzeniem Rady Ministrów nr 2423 z dnia 18 grudnia 2014 r. konwencje te zaplanowane są do ratyfikacji dopiero w 2030 r.⁹³ Drugi obszar tematyczny wyraźnie zaniebdany przez Rosję to problematyka humanitarnej ochrony zwierząt. Spośród czterech konwencji Rady Europy odnoszących się do tej problematyki Rosja ratyfikowała tylko jedną – o ochronie zwierząt podczas transportu międzynarodowego.

Mając jednak na uwadze narastające napięcie w polityce wewnętrznej i zagranicznej, nie należy oczekiwać, by w najbliższym czasie Rosja podjęła się uzupełnienia luk w ważnych obszarach międzynarodowej współpracy w dziedzinie ochrony środowiska, zwłaszcza zaś w zakresie demokratyzacji procedur decyzyjnych.

STRESZCZENIE

Umowy międzynarodowe Federacji Rosyjskiej w dziedzinie ochrony środowiska. Przegląd

Umowy międzynarodowe są istotnym elementem stabilizującym międzynarodowy porządek prawny oraz stosunki Rosji z innymi krajami. W kwietniu 1986 r. ZSRR ratyfikował konwencję wiedeńską o prawie traktatów z dnia 22 maja 1969 r. Po przemianach ustrojowych Federacja Rosyjska (FR) jako

⁹¹ Dz.U. z 1999 r. Nr 96, poz. 1110.

⁹² Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 706.

⁹³ А.Ю. Липовецкая, *Орхусская конвенция как механизм защиты окружающей среды*, „Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки” 2014 nr 1, s. 325.

sukcesorka ZSRR określiła status umów międzynarodowych w konstytucji z 12 grudnia 1993 r. (KFR), w federalnej ustawie z dnia 15 lipca 1995 r. o umowach międzynarodowych Federacji Rosyjskiej oraz w federalnej ustawie konstytucyjnej o Sądzie Konstytucyjnym Federacji Rosyjskiej.

Z racji zajmowanego obszaru, potencjału naturalnego oraz dużej aktywności na arenie międzynarodowej Rosja jest stroną około 70 umów i porozumień multi- i bilateralnych w dziedzinie ochrony środowiska. Celem niniejszego artykułu jest przegląd i krótka charakterystyka ważniejszych ratyfikowanych przez Rosję konwencji i umów w przedmiotowej dziedzinie.

Słowa kluczowe: umowy międzynarodowe; prawo międzynarodowe; ochrona środowiska; Związek Radziecki; Federacja Rosyjska

SUMMARY

International agreements of the Russian Federation in the field of environmental protection

International agreements are an important element stabilizing the international law and Russia's relations with other countries. Bordering with 14 countries and being a politically active member of several dozen international organizations, Russia is a party to the vast number of contracts and international agreements concluded between countries as well as international organizations. In April 1986, the Soviet Union ratified the Vienna Convention on the Law of Treaties of 22 May 1969. After the changes in the political system, the Russian Federation as the successor to the Soviet Union defined the status of international agreements in the Constitution of 12 December 1993 in the Federal Law of 15 July 1995 on the international treaties of the Russian Federation and the Federal Constitutional Law on the Constitutional Court of the Russian Federation.

Because of the occupied area, natural potential and high activity in the international arena, Russia is a party to about 70 agreements and multi- and bilateral contracts in the field of environmental protection. The aim of this article is to review and briefly characterize more important, ratified by Russia, conventions and agreements in the field.

Keywords: International agreements; international law; environmental protection; Soviet Union; Russian Federation

BIBLIOGRAFIA

- Bosiacki A., Izdebski H., *Konstytucjonalizm rosyjski. Historia i współczesność*, Kraków 2013.
- Ginsburgs G., Slusser R.M., *A calendar of Soviet treaties 1958–1973*, Stockholm 1981.
- Konstytucja Federacji Rosyjskiej z 1993 przyjęta w ogólnonarodowym referendum w dniu 12 grudnia 1993*, przeł. A. Kubik, wstęp A. Bosiacki, Warszawa 2000.
- Micińska-Bojarek M., *Problemy ekologiczne w Federacji Rosyjskiej*, „Aura” 2015, nr 12.
- Rosyjskie prawo konstytucyjne. Ustrojowe akty prawne*, t. 3, red. W. Staśkiewicz, Warszawa 2005.
- Бринчук М.М., *Экологическое право*, КонсультантПлюс 2009.
- Липовецкая А.Ю., *Орхусская конвенция как механизм защиты окружающей среды*, „Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки” 2014, nr 1.
- Делягин М., *Россия после Путина. Неизбежна ли в России „оранжево-зеленая” революция?*, Москва 2005.